พุทธจริยศาสตร์: ปัญหาจริยธรรม ในการยินดีรับค่าตอบแทนเกินจริงจากดุลพินิจเชิงฉันทาคติ

Buddhist Ethics: Ethical Problem in Officer's Willingness to Receive Exaggerated Remuneration from Desire Discretion

พิสิฐ สุขสกล

สาขาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
Pisitnpru@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทปัญหาจริยธรรม ในการยินดีรับค่าตอบแทนเกินจริงจากดุลพินิจเชิงฉันทาคติเพื่อศึกษาว่าการยินดีรับผลตอบแทนเกินจริงจากดุลพินิจเชิงฉันทาคติของผู้บังคับบัญชา ผิดหลักจริยธรรมหรือไม่ เนื่องจากผู้รับมิได้เป็นผู้กระทำเองโดยตรง โดยศึกษาภายใต้กรอบหลักเกณฑ์จริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า เกณฑ์หรือมาตรการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ

1. เกณฑ์หลักหรืออริยเกณฑ์เป็นเกณฑ์ใช้มูลเหตุแห่งเจตนากระทำเป็นสิ่งบ่งชี้ ถ้าเจตนาแห่งการกระทำมีกุศลมูลเป็นมูลเหตุ การทำนั้นดีถูกต้อง แต่ถ้ามีอกุศลมูลเป็นมูลเหตุ การกระทำนั้นชั่วไม่ถูกต้อง และวินิจฉัยสภาวะจิตว่าเมื่อทำแล้วจิตใจเจริญด้วยกุศลธรรมหรือไม่ถ้าเจริญด้วยกุศลธรรม เป็นการกระทำที่ดีแต่ถ้าไม่ จัดเป็นความชั่ว

2. เกณฑ์รองหรือโลกิยเกณฑ์ประกอบไปด้วยมโนธรรม คำตำหนิหรือยกย่องของวิญญูชน ผลของการกระทำเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ตนและผู้อื่นหรือไม่อย่างไร

เมื่อใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ทั้ง 2 เกณฑ์มาวินิจฉัยประเมินคุณค่าทางจริยธรรม การยินดีรับผลตอบแทนเกินความเป็นจริงจากการตัดสินเชิงฉันทาคติของผู้บังคับบัญชา พบว่าผิดหลักจริยธรรมทุกเกณฑ์ทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เพราะเกณฑ์ทั้ง 2 เป็นวิถีที่มุ่งเน้นเจริญสติปัญญาและกุศลธรรมให้เกิดแก่เวไนยสัตว์เป็นหลักสำคัญเท่านั้น

คำสำคัญ: พุทธจริยศาสตร์ เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรม ดุลพินิจเชิงฉันทาคติ

Abstract

Ethical Problem in Officer's willingness to Receive Unreal Remuneration from Desire discretion to study whether the willingness to receive exaggerated returns from the discretion of the supervisor Is it ethical? Because the recipient is not the person acting directly By studying under the ethical framework of Buddhist ethics According to studies, it has been found that Criteria or measures for judging ethical values in Buddhist ethics are divided into 2 levels:

1. The main criterion or noble criterion is the criterion to use the cause of intent to act as an indication. If the intention of action is charity, the value is the cause. Doing that is good, correct But if there is a sin That action is evil and wrong. And diagnosing mental conditions that, when done, the mind is prosperous with virtue or not. It's a good act, but if not Organized as evil

2. Secondary criteria or criteria comprising conscience Blame or praise of a sane person The result of the action is beneficial or harmful to himself and others or not.

When using the two principles of Buddhist ethics to judge ethical values The willingness to receive exaggerated returns from the judgments of the supervisors Found that all ethical principles were wrong, both the main criteria and the secondary criteria Because both criteria Is a way that focuses on prosperity, wisdom and charity.

Keywords: Buddhist ethics, ethical criteria, desire discretion

1. บทนำ

ความไม่ยุติธรรมหรือความลำเอียง เป็นพฤติกรรมที่เกิดมีคู่กับสังคมไทยจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นที่รับรู้ได้ทั้งเชิงประจักษ์และข้อมูลข่าวสาร อาจกล่าวได้ว่าแทบทุกองค์กร จะต้องมีเรื่องเช่นนี้เกิดขึ้นมากบ้างน้อยบ้าง จะเห็นได้จากบรรยากาศในองค์กรต่าง ๆ เมื่อมีการประเมินผลงานเพื่อปรับเลื่อนขั้นเงินหรือตำแหน่งหน้าที่ เรามักจะได้ยินคำตัดพ้อต่อว่าปรับทุกข์ระบายความในใจ ด้วยคำที่ว่า อคติ ลำเอียง ไม่ยุติธรรม และเห็นแก่ญาติเพื่อนพี่น้องพวกพ้อง มากบ้างน้อยบ้างตามมา และทำให้ดูเหมือนเป็นเรื่องปกติในบางมุมมองของสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้ที่ตระหนักถึงผลกระทบและได้มีการศึกษาถึงปัญหาสาเหตุและผลกระทบ ซึ่งการศึกษาจะเน้นที่ระบบหรือผู้บริหารในเชิงจิตวิทยาเป็นส่วนใหญ่ ปัญหานี้ ถ้าพิจารณาด้วยหลักจริยศาสตร์ มีประเด็นศึกษา 3 ประเด็นคือ หัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชา ผู้เสียเปรียบ และผู้ได้เปรียบ ซึ่งที่ผ่านมาการศึกษาจะเน้นไปที่ หัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชาและผู้เสียเปรียบ แต่ผู้ที่ได้เปรียบยังมีการศึกษาถึงปัญหาจริยธรรมในสภาวการณ์เช่นนี้ ดังนั้น ในบทความนี้จะศึกษาถึงปัญหาจริยธรรมของผู้ได้เปรียบหรือผู้ที่ได้รับผลประโยชน์เกินความเป็นจริงจากการวินิจฉัยเชิงฉันทาคติของหัวหน้าหรือผู้บังคับบัญชา ด้วยหลักของพุทธจริยศาสตร์ เนื่องจากสังคมไทยมีหลักธรรมในพุทธศาสนาเป็นมาตรฐานในการดำรงชีวิตเป็นส่วนใหญ่และหลักพุทธจริยศาสตร์มีหลักวินิจฉัยตั้งแต่พฤติกรรมภายนอกที่เห็นได้ชัดเจนคือ ทางกายและวาจา จนถึงหลักเกณฑ์ที่วินิจฉัยพฤติกรรมหรือสภาวะแห่งจิต หรือหลักเกณฑ์ที่เป็นสมมติบัญญัติอันเป็นกติกาข้อตกลงใช้ร่วมกันของสังคมมีลักษณะสัมพัทธ์ (relative ethics) และหลักเกณฑ์ที่เป็นปรมัตถบัญญัติซึ่งเป็นหลักความจริงสากล (absolute ethics) ซึ่งเป็นหลักวินิจฉัยพฤติกรรมของจิต ดังนั้นมาตรการทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์จึงมีหลักวินิจฉัยที่ครอบคลุมระดับพื้นฐานทางกาย (กายกรรม) วาจา (จีกรรม) ไปถึงพฤติกรรมทางใจ (มโนกรรม) ซึ่ง เป็นบรรทัดฐานของปุถุชนและผู้เข้าสู่วิถีแห่งอริยบุคคล เพราะฉะนั้น จึงมีรายละเอียดในการวินิจฉัยปัญหาจริยธรรมได้กว้างและลึกซึ้ง แม้ในบางบทบัญญัติ จะดูเหมือนมีมาตรการที่ไม่ชัดเจนก็ตาม ดังนั้นในบทความนี้ผู้เขียนจึงนำเสนอประเด็นที่สำคัญคือ 1) ลักษณะของเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ 2) ประเภทของเกณฑ์ตัดสินจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ และ 3) หลักการตัดสินจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์

2. เกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์

2.1 ความหมายและลักษณะของเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม

คุณค่าทางจริยธรรมตามหลักจริยศาสตร์ทั่วไป การตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมว่า ผิด หรือถูก นั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำนั้น สัมพันธ์กับอุคมคติของชีวิตในลักษณะใด กล่าวคือการกระทำที่ประเมินค่าว่า ดี หรือถูก ต้อง เหมาะสมจะต้องเป็นกระทำที่สอดคล้องกับอุคมคติ หรือเป็นการกระทำที่นำผู้กระทำไปสู่อุดมคติของชีวิตเท่านั้น ส่วนการกระทำที่ประเมินค่าว่า ชั่วหรือไม่ถูกต้องไม่เหมาะสม เป็นกระทำที่ไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งเบี่ยงเบนออกพ้นจากอุดมคติ นั่นหมายความว่าการประพฤติปฏิบัติที่ ดีหรือถูกต้องนั้น คือการประพฤติปฏิบัติในหลักการที่เป็นวิถีสู่จุดหมายสูงสุดหรือสิ่งที่ดีที่สุดของชีวิต ส่วนการประพฤติปฏิบัติที่ชั่วหรือผิด นั้นคือการประพฤติปฏิบัติที่ขัดแย้งหรือสวนทางกับอุดมคติ นี้เป็นการวินิจฉัยหรือตัดสินคุณค่าของการกระทำทางจริยธรรม ส่วนสิ่งที่ใช้ชี้วัดหรือประเมินค่าของการกระทำนั้นว่าถูกหรือผิด เรียกว่า เกณฑ์ตัดสินหรือบรรทัดฐาน (criteria) (เอ็นไซโคลปีเดียบริตานิกาอินซ์ encyclopedia Britannica inc) เกณฑ์ตัดสินคุณค่าจริยธรรมที่มนุษย์นำมาใช้มีปรากฏอยู่ ในศาสนา ปรัชญา ค่านิยมของสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี กฎหมาย จิตสำนึก และเจตจำนง สิ่งเหล่านี้ เป็นหลักสำคัญของวิชาจริยศาสตร์

2.2 ลักษณะและที่มาของประเภทของเกณฑ์

2.2.1 ลักษณะของเกณฑ์

เกณฑ์หรือมาตรการทางจริยธรรม 2 ระดับ แม้จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพานซึ่งมีหลักปฏิบัติที่มุ่งขัดเกลากิเลสให้หมดสิ้นและอยู่เหนือโลก แต่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ที่ยังต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกในหลายลักษณะ พระพุทธองค์จึงได้ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติ ไว้ 2 ระดับเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายชีวิตสองระดับ คือ เป้าหมายของผู้ต้องการอยู่เหนือโลกและ เป้าหมายของผู้ต้องการอยู่กับโลกอย่างสุขสงบ และเพื่อให้สอดคล้องกับสัจธรรมทั้งสองประเภทคือสมมติสัจจะ (Conventional Truth) และปรมัตถสัจจะ (Ultimate Truth) สมมติสัจจะ คือความจริงระดับสมมติ เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดและบัญญัติขึ้นเพื่อใช้สื่อสารเรียนรู้กันในสังคมอันเป็นวิถีแห่งโลก มีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วนปรมัตถสัจจะเป็นเรื่องของความจริงตามธรรมชาติเป็นสภาวธรรมแท้ ๆ ของสิ่งทั้งปวง อันได้แก่รูปธรรมและนามธรรม โดยจำแนกออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพาน ความจริงระดับนี้มิได้ขึ้นอยู่การรับรู้หรือการกำหนดของมนุษย์ ไม่ว่าจะมีผู้ใดเข้าไปรับรู้ความจริงนี้หรือไม่ก็ตาม ความจริงนี้ก็ยังคงมีอยู่และเป็นจริงตามสภาวะเช่นนั้นตลอดไป

2.2.2 ที่มาของเกณฑ์

เกณฑ์หรือมาตรการทางจริยธรรม 2 ระดับ แม้จุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาคือนิพพานซึ่งมีหลักปฏิบัติที่มุ่งขัดเกลากิเลสให้หมดสิ้นและอยู่เหนือโลก แต่เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะที่แท้จริงของมนุษย์ที่ยังต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับโลกในหลายลักษณะ พระพุทธองค์จึงได้ทรงเสนอแนวทางปฏิบัติ ไว้ 2 ระดับเพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายชีวิตสองระดับ คือ เป้าหมายของผู้ต้องการอยู่เหนือโลกและ เป้าหมายของผู้ต้องการอยู่กับโลกอย่างสุขสงบ และเพื่อให้สอดคล้องกับสัจธรรมทั้งสองประเภทคือสมมติสัจจะ (Conventional Truth) และปรมัตถสัจจะ (Ultimate Truth) สมมติสัจจะ คือความจริงระดับสมมติ เป็นสิ่งที่มนุษย์กำหนดและบัญญัติขึ้นเพื่อใช้สื่อสารเรียนรู้กันในสังคมอันเป็นวิถีแห่งโลก มีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและสิ่งที่เป็นนามธรรม ส่วน ปรมัตถสัจจะเป็นเรื่องของความจริงตามธรรมชาติเป็นสภาวธรรมแท้ ๆ ของสิ่งทั้งปวง อันได้แก่รูปธรรมและนามธรรม โดยจำแนกออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพาน ความจริงระดับนี้ มิได้ขึ้นอยู่การรับรู้หรือการกำหนดของมนุษย์ ไม่ว่าจะมีผู้ใดเข้าไปรับรู้ความจริงนี้หรือไม่ก็ตาม ความจริงนี้ ก็ยังคงมีอยู่และเป็นจริงตามสภาวะเช่นนั้นตลอดไป

คำว่า สมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะในพระไตรปิฎก มิได้มีปรากฏชัดเจน แต่จะมีชัดเจนในชั้นอรรถกถา (อรรถกถาเป็นคัมภีร์ที่อธิบายขยายความทั้งเนื้อหาและคำศัพท์เพิ่มจากพระไตรปิฎก) เช่น อรรถกถา สุมังคลวิลาสินี ขยายความโปฏฐปาทสูตรจากพระสุตตันตปิฎก ที่มีข้อความบางส่วนว่า ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อจะทรงเปรียบเทียบพยากรณ์ของพระองค์กับพยากรณ์ของจิตต์บุตรควาญช้างนั้น จึงตรัสว่า เอวเมว โข จิตฺตดังนี้เป็นต้น เมื่อจะทรงแสดงอรรถนี้โดยอุปมาอีก จึงตรัสว่า เสยฺยถาปิ จิตฺต ควา ขีรํ เป็นต้น.

ในบทนั้น มีเนื้อความโดยย่อดังนี้ นมสดมีจากโค นมส้มเป็นต้นมีจากนมสดเป็นต้น ในข้อนี้ สมัยใดยังเป็นนมสดอยู่ สมัยนั้นก็ไม่ถึงซึ่งอันนับ คือ นิรุตติ์ นาม โวหารว่าเป็นนมส้ม หรือเป็นเนยใสเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะเหตุอะไร เพราะไม่มีธรรมทั้งหลายที่ได้โวหารเป็นต้นว่านมส้ม แต่สมัยนั้นถึงซึ่งอันนับว่าเป็นนมสดอย่างเดียวเพราะเหตุไร เพราะมีธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นอันนับคือ นิรุตติ์ นาม โวหารว่า นมสด. ในบททั้งปวงก็นัยนั้น.

บทว่า อิมา โข จิตฺต ความว่า ดูก่อนจิตต์ การได้อัตตภาพอันหยาบการได้อัตตภาพอันสำเร็จแต่ใจ และการได้อัตตภาพอันไม่มีรูป เหล่านี้แล เป็นโลกสัญญา. พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงการได้อัตตภาพ 3 อย่างเบื้องต่ำอย่างนี้ว่า เหล่านั้นเป็นเพียงชื่อในโลก เป็นเพียงสัญญา เหล่านั้นเป็นเพียงภาษาในโลก เป็นเพียงแนวคำพูด เป็นเพียงโวหาร เป็นเพียงนามบัญญัติ ดังนี้แล้ว บัดนี้จึงตรัสว่า นั้นทั้งหมด เป็นเพียงโวหาร. เพราะเหตุอะไร. เพราะโดยปรมัตถ์ไม่มีสัตว์ โลกนั้นสูญว่างเปล่า.ก็กถาของพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีสองอย่างคือ สัมมติกถา และปรมัตถกา.

ในกถาทั้งสองอย่างนั้น กถาว่า สัตว์ คน เทวดา พรหม เป็นต้นชื่อว่า สัมมติกถา. กถาว่าอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ขันธ์ ธาตุ อายตนะสติปัฏฐาน สัมมัปปธานเป็นต้น ชื่อว่า ปรมัตถกถา. ในกถาเหล่านั้น ผู้ใด ครั้นพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า สัตว์ คน เทวดา หรือพรหม ย่อมสามารถเพื่อรู้แจ้ง เพื่อแทงตลอด เพื่อนำออกจากทุกข์ เพื่อถือเอาซึ่งการจับธง คือพระอรหัต ด้วยสัมมติเทศนา พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะตรัสว่าสัตว์ คน เทวดาหรือว่าพรหม เป็นเบื้องต้นแก่ผู้นั้น. ผู้ใดฟังธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้นว่า อนิจจัง หรือทุกขัง ด้วยปรมัตถเทศนา ย่อมอาจเพื่อรู้แจ้ง เพื่อแทงตลอด เพื่อนำออกจากทุกข์ เพื่อถือเอาซึ่งการจับธง คือพระอรหัต พระผู้มีพระภาคเจ้าก็จะทรงแสดงธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นต้นว่า อนิจจัง หรือว่าทุกขังแก่ผู้นั้น เพราะฉะนั้น จึงไม่แสดงปรมัตถกถาก่อน แม้แก่สัตว์ผู้จะรู้ด้วยสัมมติกถา แต่จะทรงให้รู้ด้วยสัมมติกถาแล้ว จึงทรงแสดงปรมัตถกถาในภายหลัง จะไม่ทรงแสดงสัมมติกถาก่อน แม้แก่สัตว์ผู้จะรู้ด้วยปรมัตถกถาแต่จะทรงแสดงให้รู้ด้วยปรมัตถกถาแล้ว จึงทรงแสดงสัมมติกถาในภายหลัง.แต่โดยปกติเมื่อทรงแสดงปรมัตถกถาก่อนเทียว เทศนาก็จะมีอาการหยาบเพราะฉะนั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายทรงแสดงสมมติกถาก่อนแล้ว จึงทรงแสดงปรมัตถกถาในภายหลัง แม้เมื่อจะทรงแสดงสัมมติกถา ก็จะทรงแสดงตามความเป็นจริงตามสภาพ ไม่เท็จ แม้เมื่อจะทรงแสดงปรมัตถกถา ก็ทรงแสดงตามความเป็นจริงตามสภาพ ไม่เท็จ โบราณจารย์กล่าวคาถาไว้ว่า

พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐเมื่อจะตรัสก็ตรัสสัจจะ 2 อย่างคือ
สัมมติสัจจะและปรมัตถสัจจะ จะไม่ได้สัจจะที่ 3
สังเกตวจนะเป็นสัจจะ เป็นเหตุแห่งโลกสัมมติ
ปรมัตถวจนะเป็นสัจจะ เป็นลักษณะมีจริงแห่งธรรมทั้งหลายดังนี้.

บทว่า ยาหิ ตถาคโต โวหรติ อปรามสนฺโต ความว่า พระตถาคตทรงประมวลเทศนาว่า ชื่อว่า ไม่ทรงเกี่ยวข้อง เพราะไม่มีความเกี่ยวข้องด้วยตัณหามานะ และทิฏฐิ ตรัสด้วยโลกสมัญญา ด้วยโลกนิรุตติ ทรงจบเทศนา ด้วยยอดคือพระอรหัต คำที่เหลือในบททั้งปวงมีอรรถง่ายทั้งนั้นแล (วิกิซอร์ซ)

จากเนื้อหาและความหมายของคำศัพท์ที่พระพุทธโฆษาจารย์ได้อธิบายเพิ่มเติมจากพระไตรปิฎกพอที่จะสรุปสัจจะทั้ง 2 ระดับดังนี้ สมมติสัจจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ถูกกำหนดขึ้น ภายใต้กรอบของ เวลาสถานที่ ปริมาณ คุณภาพ หรือคุณสมบัติของสิ่งต่าง ๆที่มนุษย์สัมพันธ์ด้วย ลักษณะมีทั้งสิ่งสัมพัทธ์และสมบูรณ์ ส่วนปรมัตถสัจจะเป็นสภาวธรรมแท้ ๆ ของสิ่งทั้งปวง มิได้ขึ้นอยู่การรับรู้หรือการกำหนดของมนุษย์ ไม่ว่าจะมีผู้ใดเข้าไปรับรู้ความจริงนี้หรือไม่ก็ตาม

2.2.3 ประของเกณฑ์

เหตุผลดังกล่าวมา ประเภทของเกณฑ์ตัดสินจริยธรรม จึงแบ่งเป็น 2 ระดับ คือเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง โดยที่เกณฑ์หลักนั้น มาจากหลักปฏิบัติของผู้ต้องการข้ามพ้นจากวัฏสงสารหรือเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล ตามนี้อาจเรียกว่าอริยะเกณฑ์ หรือเกณฑ์สำหรับผู้มุ่งสู่ความเป็นอริยบุคคล ลักษณะของเกณฑ์จัดเป็นสิ่งสัมบูรณ์ ส่วนจุดมุ่งหมายของการกระทำมีค่าในตัวเอง (Intrinsic value) เนื่องจาก การปฏิบัติเพียงเพื่อหมดกิเลส ส่วนเกณฑ์รองนั้นเป็นเกณฑ์สำหรับผู้ที่ต้องการอยู่กับโลกอย่างสันติสุข หรือเป็นเกณฑ์ของชาวโลกสมมติสร้างขึ้น ซึ่งจะมีข้อแตกต่างกันบ้างของแต่ละสังคม ลักษณะจึงเป็นสิ่งสัมพัทธ์ เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการกระทำจะขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสังคมแม้จุดหมายของการกระทำจึงมีค่านอกตัว(Extrinsic value) แต่อย่างไรก็ตามลักษณะหลักคำสอนของพุทธศาสนาจุดเริ่มต้นท่ามกลาง และที่สุดจะต้องสอดคล้องเกื้อหนุนกันในลักษณะของการพัฒนาการไปสู่อุดมคติ ดังนั้น เกณฑ์รองในแง่ของการปฏิบัติจะเป็นพื้นฐานหรือบันไดให้ก้าวไปสู่อุดคมคติได้เช่น ไตรสิกขา และเหตุผลอีกประการหนึ่งที่พุทธจริยศาสตร์ ใช้เกณฑ์ในการตัดสิน 2 ระดับก็คือ เนื่องจากเกณฑ์หลักที่พิจารณามูลเหตุแห่งเจตนาเป็นเครื่องตัดสินนั้น เมื่อใช้วินิจฉัยแล้วเหตุผลเชิงประจักษ์บางประเด็นอาจไปชัดเจนและเป็นรูปธรรมสำหรับปุถุชน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องนำหลักการและเหตุผลของสังคมมาใช้เป็นเครื่องตัดสิน เกณฑ์ระดับนี้ จึงจัดเป็นเกณฑ์รอง

2.2.3.1 เกณฑ์หลัก

เกณฑ์หลัก หรืออริยะเกณฑ์ (Ultimate Criteria) คือเกณฑ์ใช้เจตนาในการกระทำเป็นเครื่องตัดสินดีชั่ว โดยพิจารณาเจตนาในกระทำว่ามีอะไรเป็นมูลเหตุ ถ้าเจตนากระทำมีกุศลมูลคือความไม่โลภไม่โกรธไม่หลงเป็นมูลเหตุ การกระทำนั้น วินิจฉัยว่า เป็นกรรมดีถูกต้องดีงาม เพราะเมื่อการกระทำเกิดจากกุศลมูลเหล่านี้ ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมมีผลต่อจิต โดยทำให้จิตผ่องใส เมื่อจิตผ่องใสก็เปิดโอกาสแห่งการพัฒนาปัญญา กลายเป็นบุคคลที่มีความเห็นถูกต้อง มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ และทำความดีอย่างอื่นหลากหลาย แต่ถ้ามีอกุศลมูลคือความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นมูลเหตุ วินิจฉัยว่าเป็นกรรมชั่ว ไม่ถูกต้อง และพิจารณาพฤติกรรมของจิตที่ตามมาว่าเมื่อทำแล้ว การรกระทำนั้นส่งเสริมหรือบั่นทอนคุณธรรม ถ้าทำแล้วส่งผลเกื้อกูลคุณธรรมให้เจริญขึ้นอกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง วินิจฉัยว่าเป็นการกระทำที่ดี ถูกต้อง หากทำลายความงามของจิตใจ ทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายงอกงามขึ้น วินิจฉัยว่าเป็นกรรมชั่วไม่ถูกต้อง เพราะเมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ย่อมมีผลต่อจิต โดยทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อจิตขุ่นมัวเศร้าหมองก็ปิดกั้นหนทางแห่งปัญญา กลายเป็นผู้เห็นผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลนั้นทำอกุศลกรรมอย่างอื่นอีกต่อ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 179)

2.2.3.2 เกณฑ์รอง

เกณฑ์รอง หรือโลกิยเกณฑ์ Conventional Criteria) คือหลักเกณฑ์ของชาวโลกที่พระพุทธเจ้าทรงประมวลมาเป็นบริบทแห่งคำสอน เพื่อใช้เป็นหลักจริยธรรมของผู้ครองเรือนอันได้แก่ 1. มโนธรรม หรือจิตสำนึกที่มีโครงสร้างมาจากการละอายชั่วกลัวบาปซึ่งมีโดยธรรมชาติ ถ้าไม่ใช่เป็นมิจฉาทิฐิสุดโต่ง หรือประพฤติอกุศลกรรมจนเป็นอาจิณณกรรม จิตสำนึกนั้น ย่อมแสดงสภาวะให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งที่ตนเองทำผิดถูกดีชั่วอย่างไร โดยเปรียบเทียบความรู้สึกนึกคิดของตนกับผู้อื่น เมื่ออยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เช่น ตัวเองรักสุขเกลียดทุกข์เช่นใด คนอื่นรักสุขเกลียดทุกข์เช่นนั้นเหมือนกันเพราะฉะนั้นการทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขเป็นความดีแต่ถ้าทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความทุกข์ เป็นสิ่งไม่ดี เมื่อทำดีทำถูกจิตใจจะรู้สึกปีติภูใจ แต่เมื่อทำชั่วไม่ถูกต้องจิตจะรู้สึกเศร้าหมอง แม้จะไม่มีผู้อื่นสรรเสริญหรือตำหนิก็ตาม เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเป็นคุณลักษณะของเวไนยสัตว์ ดังนั้น ด้วยคุณลักษณะนี้ ทำให้มนุษย์มีความสามารถประเมินค่าทางจริยธรรมได้ด้วยตนเอง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559: สํ.ม. 23 /131 / 65/) 2. ข้อคิดเห็นของวิญญูชน นักปราชญ์หรือบัณฑิตชนตามแนวคิดพุทธปรัชญาเมื่อจะแสดงความคิดเห็นต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยเฉพาะพฤติกรรมทางจริยธรรมของคนในสังคมจะต้องใคร่ครวญไตร่ตรอง อย่างรอบครอบ แล้วจึงแสดงความคิดเห็น เชิงสรรเสริญหรือตำหนิ และการสรรเสริญหรือตำหนินั้นจะอยู่ในกรอบของศีลสมาธิปัญญา หรือถ้าจำแนกประเด็น ข้อคิดเห็นจะอยู่ในบรรทัดฐานหรือบทบัญญัติทางศาสนา สังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณี จารีต กฎหมาย หรือระเบียบแบบแผนของสถานบันหรือองค์กรต่าง ๆ คุณลักษณะของบัณฑิตจะเป็นผู้ที่ปรารถนาหวังความเจริญก้าวหน้าทั้งด้านศีลธรรมและปัญญา ดังนั้น ข้อคิดเห็นของวิญญูชนหรือบัณฑิตจึงเป็นส่วนหนึ่งของการวินิจฉัยคุณค่าจริยธรรมได้ การกระทำใด ๆ หากวิญญูชนสรรเสริญ ก็วินิจฉัยได้ว่าดี ถูกต้อง แต่ถ้าตำหนิก็วินิจฉัยว่า ชั่ว ไม่ (สมหวัง แก้วสุฟอง และพระมหาวิจิตร กลฺยาณจิตฺโต,2559: 29-33) วิธีและผลกระทบของการกระทำ เกณฑ์นี้จัดเป็น 2 ส่วน คือ 1.วิธีทำนั้นเบียดเบียนและทำให้ตนเองเดือดร้อนหรือไม่ และเบียดเบียนทำให้ผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ 2.การกระทำ ส่งผลเป็นประโยชน์สุข หรือส่งผลเป็นโทษทุกข์ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น หรือไม่ อนึ่งผลกระทบของการกระทำนั้น ท่านจำแนกออกเป็น 5 ประเด็นดังนี้

1. ผลกระทบก่อให้เกิดคุณหรือโทษต่อชีวิตจิตใจ หรือเป็นสภาวะที่เกื้อกูลหรือไม่ต่อคุณภาพชีวิต สนับสนุนหรือก่อความเสื่อมต่อคุณภาพหรือสมรรถภาพของจิต ทำให้กุศลธรรมหรืออกุศลธรรมทั้งหลายอื่นถดถอยหรือเจริญงอกงาม ช่วยสรรสร้างบุคลิกภาพให้ดีงามหรือไม่

2. ผลกระทบก่อให้เกิด คุณโทษต่อตน คือ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตนเองทำตนเองเดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรือเอื้ออำนวยประโยชน์สุขที่แท้จริงแก่ตน

3. ผลกระทบก่อให้เกิดคุณโทษต่อสังคม คือ เป็นไปเพื่อเบียดเบียนผู้อื่นหรือไม่ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ เป็นไปเพื่อทำลายหรือเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่ผู้อื่นและสังคมส่วนรวมหรือไม่

4. ผลกระทบก่อให้เกิด จิตสำนึกหรือมโนธรรม คือ พิจารณาเห็นตามข้อเท็จจริงด้วยสำนึกดีชั่วของตนเองว่า การกระทำนั้น เมื่อทำไปแล้วตนเองตำหนิหรือกล่าวโทษตนเองได้หรือไม่

5. ผลกระทบก่อให้เกิดความตระหนักในมาตรฐานทางสังคม คือ บัญญัติแห่งศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และบรรทัดฐานของสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น หรือไม่ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542: 179)

ตามที่กล่าวมา เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยธรรมตามแนวคิดของพุทธจริยศาสตร์ เมื่อจะวินิจฉัย ปัญหาทางจริยธรรม ต้องอาศัยทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รองร่วมกันวินิจฉัย โดยที่เกณฑ์หลักได้แก่ การพิจารณาความเป็นกุศลและอกุศล โดยเจตนาและสภาวะแห่งการกระทำนั้นมีต่อสภาวะแห่งจิตอย่างไร เป็นเกณฑ์แรกที่ใช้ประเมิน เนื่องจากในการกระทำของมนุษย์มีจิตเป็นผู้กำหนดสั่งการและเป็นใหญ่ในการกระทำทั้งหมด และส่งผลได้มากกว่าการกระทำที่เกิดทางกายและทางวาจา ทั้งในการกระทำดีและกระทำชั่ว เพราะเมื่อบุคคลคิดและกระทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ความเป็นไปของกระบวนการทำงานแห่งจิตและเจตนาตามหลักจิตนิยามและกรรมนิยามย่อมดำเนินควบคู่กันไป โดยการอาศัยกันและกัน แต่แยกกันโดยความเป็นกฎธรรมชาติที่ต่างกัน แม้ว่ากฎทั้งสองจะทำงานสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด อุปมาเหมือนกัปตันที่ขับเรือยนต์ จิตเป็นเหมือนเรือพร้อมทั้งเครื่องจักรเครื่องยนต์ทั้งหมด เจตจำนงหรือกรรมเป็นเหมือนกัปตันที่จะชักนำเรือไปทำอะไร ๆ ที่ไหน ๆ และอย่างไร ส่วนเกณฑ์รอง ใช้เป็นเกณฑ์สำหรับตัดสินการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อนไม่ว่าจะโดยมโนธรรมต่อสังคม การยอมรับของบัณฑิต วิธีการในการกระทำ และผลของการกระทำที่มีต่อตนเองและสังคม ซึ่งการกระทำหรือพฤติกรรมที่มีความซ้ำซ้อนกันนี้ จะใช้เจตนาเพียงอย่างเดียวตัดสินนั้นเป็นการไม่เพียงพอ และรู้ได้ยากในระดับสังคมดังที่กล่าวไว้แล้วในตอนที่เกี่ยวกับการแสวงหาเกณฑ์ตัดสิน หรือมาตรการทางจริยะของพุทธจริยศาสตร์ ดังนั้น เพื่อให้การตัดสินว่าการกระทำอย่างนี้ ถูก ผิด ควร ไม่ควรอย่างไร จึงต้องอาศัยเกณฑ์รองเป็นมาตรการทางจริยะอีกประการหนึ่งในการตัดสินร่วมด้วย (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2536: 106)

3. วินิจฉัยปัญหาจริยธรรม

ประเด็นปัญหาในการยินดีรับค่าตอบแทนเกินจริงจากดุลพินิจเชิงฉันทาคติผิดจริยธรรมหรือไม่นั้น ขออนุญาตนำบทความบางส่วนของ เบญญาภา ไชยคามี ชื่อเรื่อง ไม่เลื่อนขั้นเงินเดือนและไม่รับฟังคู่กรณี... รับฟังให้สมบูรณ์ภายหลังได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ผู้ใต้บังคับบัญชาฟ้องร้องผู้บังคับบัญชาต่อศาลปกครอง

...แม้การเลื่อนขั้นเงินเดือนให้กับข้าราชการจะเป็นดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาที่จะพิจารณาแต่หลายครั้ง ที่มีการใช้อำนาจดังกล่าว ก็มักจะเกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสมของการใช้ดุลพินิจของผู้บังคับบัญชาและส่งแรงกระเพื่อมต่อการบริหารงานขององค์กรมิใช่น้อย อันเนื่องมาจากความไม่พอใจและเคลือบแคลงสงสัยถึง การใช้อำนาจของผู้บังคับบัญชาในลักษณะที่เป็นการเลือกปฏิบัติ กลั่นแกล้ง หรือมีอคติลาเอียง...ดังเช่นคดีปกครองที่นามาฝากในฉบับนี้ เป็นกรณีที่ผู้ใต้บังคับบัญชาไม่พอใจผลการประเมิน การเลื่อนขั้นเงินเดือน โดยอ้างว่าผู้บังคับบัญชาประเมินผลการปฏิบัติงานผู้ฟ้องคดีโดยใช้มาตรฐานหรือวิธีการประเมินที่แตกต่างไปจากผู้ใต้บังคับบัญชารายอื่น ๆ อันเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรม... (เบญญาภา ไชยคามี, 2556: 2)

จากประเด็นดังกล่าวและเพื่อให้สอดรับกับปัญหาจึงขอสมมุติเรื่องเพื่อเป็นกรณีศึกษา ในองค์กรหนึ่ง หัวหน้า ก.ต้องตัดสินเลื่อนขั้นเงิน ระหว่างนางสาวเอกับนางสาวบี โดยข้อเท็จจริง ผู้ร่วมงานในองค์กรนั้นทราบกันดีว่า นางสาวเอ ทำงานได้ดีและมีคุณภาพตามเกณฑ์กำหนดที่จะได้เลื่อนขั้นเงินเดือนอีกระดับหนึ่ง ส่วนนางสาวบี ต่ำกว่าข้อกำหนดทั้งคุณภาพและ

ปริมาณไม่อยู่ในเกณฑ์ที่จะเลื่อนขั้นเงินเดือน แต่เนื่องด้วยนางสาวบีเป็นญาติของ หัวหน้า ก. ดังนั้นหัวหน้า ก.จึงเลื่อนขั้นเงินเดือนขึ้นให้นางสาวบี ไม่เลื่อนให้นางสาวเอ ทำให้นางสาวเอ ผิดหวังทุกข์ใจเสียใจอย่างมาก ส่วนนางสาวบีด้วยเหตุที่ตนเองไม่ได้พยายามที่จะให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์นั้น และมิได้ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาในกรณีนี้ จึงมีความสุขกับการได้รับผลตอบแทนเกินเหตุปัจจัย จากฉันทาคติของหัวหน้าตน ในกรณีเช่นนี้ ตามหลักพุทธจริยศาสตร์ นางสาวบี ผิดจริยธรรมหรือไม่แค่ไหน อย่างไร ในการพิจารณาปัญหานี้ เพื่อให้ชัดเจนทั้งฝ่ายปรมัตถบัญญัติและฝ่ายสมมติบัญญัติ จึงต้องพิจารณาด้วยเกณฑ์ทั้ง 2 ระดับ

การที่รู้ยินดีและรับเอาผลประโยชน์ที่มิควรแก่ตนตามข้อกำหนดขององค์กรมาเป็นของตน พิจารณา ตามเกณฑ์หลักการกระทำเช่นนี้ เข้าในประเด็นที่มีเจตนาที่อกุศลมูลคือความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นมูลเหตุ วินิจฉัยว่าเป็นกรรมชั่วไม่ถูกต้อง สภาวะจิตถูกอกุศลธรรมบั่นทอนคุณธรรม ทำลายความงามของจิตใจ กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมทั้งหลายเจริญขึ้น วินิจฉัยว่าเป็นกรรมชั่วไม่ถูกต้อง และพิจารณาผลกระทบของจิต วินิจฉัยว่า เป็นกรรมชั่ว ไม่ถูกต้อง เพราะเมื่อการกระทำเกิดจากกิเลสเหล่านี้ตัวใดตัวใดตัวหนึ่ง ภาวะที่จิตถูกครอบงำโดยกิเลส ย่อมทำให้จิตขุ่นมัวเศร้าหมอง เมื่อจิตขุ่นมัวเศร้าหมองก็ย่อมปิดกั้นหนทางแห่งปัญญา กลายเป็นผู้เห็นผิด ไม่มีโยนิโสมนสิการในการกระทำ เป็นสาเหตุที่ทำให้บุคคลนั้นทำอกุศลกรรมอย่างอื่นอีกต่อ ดังนั้น ในกรอบของเกณฑ์หลักทั้งสองส่วนนี้จึงถือว่าเป็นกรรมชั่ว

มโนธรรม คือจิตสำนึกที่มีโครงสร้างมาจากการละอายชั่วกลัวบาป จิตสำนึกนั้น ย่อมแสดงสภาวะให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งที่ตนเองทำผิดถูกดีชั่วอย่างไร โดยเปรียบเทียบความรู้สึกนึกคิดของตนกับผู้อื่น เมื่ออยู่ในสถานการณ์เดียวกัน เช่น ตัวเองรักสุขเกลียดทุกข์เช่นใด คนอื่นรักสุขเกลียดทุกข์เช่นนั้นเหมือนกัน เพราะฉะนั้น การทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุขเป็นความดี แต่ถ้าทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความทุกข์ เป็นสิ่งไม่ดี เมื่อทำดีทำถูกจิตใจจะรู้สึกปีติภูใจ แต่เมื่อทำชั่วไม่ถูกต้องจิตจะรู้สึกเศร้าหมอง แม้จะไม่มีผู้อื่นสรรเสริญหรือตำหนิก็ตาม เป็นความรู้สึกผิดชอบชั่วดีอันเป็นคุณลักษณะของเวไนยสัตว์ ดังนั้น ด้วยคุณลักษณะนี้ ทำให้มนุษย์มีความสามารถประเมินค่าทางจริยธรรมได้ด้วยตนเอง เอาใจเขามาใส่ใจเรา

ข้อคิดเห็นของวิญญูชน ในประเด็นนี้ เมื่อใช้กรอบแนวคิดเห็นของวิญญูชนซึ่งมีคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น พฤติกรรมการยินดีรับสิ่งตอบแทนเกินข้อเท็จจริงนี้ ผู้ที่ได้ชื่อว่าวิญญูชนหรือบัณฑิตคงไม่มีท่านใดสรรเสริญหรือยกย่องเป็นแน่ หากแต่ต้องตำหนิติเตียน หรือชี้แจงว่าเป็นสิ่งที่ทำให้จิตใจเศร้าหมองหรือถูกกิเลสควบคุม ขาดจิตสำนึกต่อตนเองและสังคม คือไม่ตระหนักคุณธรรมในตนเองจะเสื่อมถอย และไม่มีจิตสำนึกทางด้านศีลธรรม, จริยธรรม, และเลือกสนองตอบต่อสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามกฎระเบียบ กฎหมาย กฎระเบียบของสังคม จารีตประเพณี อันเป็นจิตสำนึกทางสังคม ดังนั้น พฤติกรรมนี้ จึงเป็นสิ่งที่ผิดไม่ถูกต้องตามหลักจริยธรรมหรือวินิจฉัยว่าเป็นอกุศลกรรมหรือกรรมชั่วนั่นเอง

วิธีและผลกระทบของการกระทำ เกณฑ์นี้จัดเป็น 2 ส่วน คือ 1.เป็นการเบียดเบียนสภาวะดีงามของจิตใจตนเองและทำให้ตนเองเดือนร้อนเพราะเมื่อคุณธรรมเสื่อมถอยย่อมเปิดโอกาสให้ตนเองทำอกุศลกรรมต่าง ๆเพิ่มขึ้นหนักขึ้น เบียดเบียนทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน คือ ทำให้ผู้ร่วมทำงานในองค์กรเดียวกันเดือดร้อนโดยเฉพาะผู้ที่ไม่ได้รับยุติธรรม

1. ผลกระทบก่อให้เกิดโทษต่อชีวิตจิตใจ เนื่องจากเป็นการกระทำที่ก่อความเสื่อมต่อคุณภาพหรือสมรรถภาพของจิต ทำลายกุศลธรรมทำให้กุศลธรรมถดถอย และทำให้จิตใจเจริญงอกงามด้วยอกุศลธรรม กฎกรรมนิยามจะเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพในด้านลบ

2. ผลกระทบก่อให้เกิดโทษต่อตน เนื่องจากการกระทำเป็นไปเพื่อเบียดเบียนเดือดร้อนทำให้ตนเองเดือนร้อนเมื่ออยู่ในกระแสสังคมจะหวาดระแวงเกรงคนอื่นนินทา

3. ผลกระทบก่อให้เกิดโทษต่อสังคม เนื่องจากการกระทำ ไม่ได้เป็นไปเพื่อเอื้อประโยชน์สุขต่อสังคมแต่กลับเป็นไปทำลายสังคม เพราะ ทำลายกฎระเบียบของสังคมตนเองโดยทำสิ่งศีลธรรมให้เป็นเรื่องปกติถือว่าเป็นการทำลายรากเหง้าทางศีลธรรมให้เสื่อมสูญ

4. ผลกระทบก่อให้เกิดจิตสำนึกหรือมโนธรรม เมื่อยินดีรับได้ชื่อว่าทำลายมโนธรรมหรือจิตวิญญาณแห่งมนุษย์จึงถือว่าผิด

5. ผลกระทบทำให้ขาดความตระหนักในมาตรฐานทางสังคม บัญญัติแห่งศาสนา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และบรรทัดฐานของสถาบันต่าง ๆ ทางสังคม เช่น กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ เป็นต้น จึงถือว่าการกระทำเช่นนี้ผิดจริยธรรม

4. บทสรุป

ศึกษาปัญหาจริยธรรมเรื่องการยินดีรับผลตอบแทนเกินจริงจากดุลพินิจเชิงฉันทาคติของผู้บังคับบัญชา ผิดหลักจริยธรรมหรือไม่ เนื่องจากผู้รับมิได้มีความพยายามด้วยเอง โดยศึกษาภายใต้กรอบหลักเกณฑ์จริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ จากการศึกษาพบว่า เกณฑ์หรือมาตรการตัดสินคุณค่าทางจริยธรรมในพุทธจริยศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 ระดับคือ 1. เกณฑ์หลักหรืออริยเกณฑ์เป็นเกณฑ์ใช้มูลเหตุแห่งเจตนากระทำเป็นสิ่งบ่งชี้ ถ้าเจตนาแห่งการกระทำมีกุศลมูลเป็นมูลเหตุ การทำนั้นดีถูกต้อง แต่ถ้ามีอกุศลมูลเป็นมูลเหตุ การกระทำนั้นชั่วไม่ถูกต้อง และวินิจฉัยสภาวะจิตว่าเมื่อทำแล้วจิตใจเจริญด้วยกุศลธรรมหรือไม่ถ้าเจริญด้วยกุศลธรรม เป็นการกระทำที่ดีแต่ถ้าไม่ จัดเป็นความชั่ว 2. เกณฑ์รองหรือโลกิยเกณฑ์ประกอบไปด้วยมโนธรรม คำตำหนิหรือยกย่องของวิญญูชน ผลของการกระทำเป็นประโยชน์หรือเป็นโทษแก่ตนและผู้อื่นหรือไม่อย่างไรเมื่อใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ ทั้ง 2 เกณฑ์มาวินิจฉัยประเมินคุณค่าทางจริยธรรม การยินดีรับผลตอบแทนเกินความเป็นจริงจากการตัดสินเชิงฉันทาคติของผู้บังคับบัญชา พบว่าผิดหลักจริยธรรมทุกประเด็นทั้งทั้งเกณฑ์หลักและเกณฑ์รอง เพราะเกณฑ์ทั้ง 2 เป็นวิถีที่มุ่งเน้นเจริญสติปัญญาและกุศลธรรมเป็นหลักสำคัญ

5. เอกสารอ้างอิง

กีรติ บุญเจือ. (2551). **คู่มือจริยศาสตร์ตามหลักวิชาการสากล.** กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเชนปริ้นติ้ง.

ณัฐสุภรณ์ เตียวเพชรภัสกรและคณะ.(2560). **แนวคิดจริยศาสตร์: บทสังเคราะห์เพื่อสนับสนุนแนวคิดซีเอส**อาร์. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ ~ 209 ~ปีที่13 ฉบับพิเศษ เล่ม 1มิถุนายน 2560.

เนื่องน้อย บุณยเนตร. (2539). **จริยศาสตร์ตะวันตก: ค้านท์มิลส์ ฮอบส์ รอลส์ ซาร์ทร์.** กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), (2559). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพฯ: ผลิธัมม์.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2536). **พุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวิทยาศาสตร์.** กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต). (2541). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

พระสมปอง มนฺตชาโต (วงษ์สอาด).(2553). **การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาของเพลโตกับพุทธปรัชญาเถรวาท**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตพุทธศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2532). **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. (2557). **อรรถกถาภาษาไทย สุมังคลวิลาสินี.** กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รวีวรรณ คงได้และคณะ.(2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้ความยุติธรรมในองค์กรและความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัทผลิตชิ้นส่วนรถยนต์จังหวัดชลบุรี. **วารสารวิจัยรำไพพรรณี** ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม 2560

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้า, กรมพระยา,.(2547). **ธมฺมปทฏฐกถาตติโยภาโค** กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย

วิทย์ วิศทเวทย์. (2532). **จริยศาสตร์เบื้องต้น มนุษย์กับปัญหาจริยธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.

วิกิซอร์ซ. (2550). **สุมังคลวิลาสินี.** สืบค้นเมื่อ 28 มีนาคม 2562 จาก https://th.wikisource.org/wiki

สมหวัง แก้วสุฟอง และพระมหาวิจิตร กลฺยาณจิตฺโต. (2559). มโนทัศน์เรื่องเกณฑ์ความดีในพุทธปรัชญา. **วารสาร มจรบาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์** ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-กรกฎาคม 2559

encyclopedia Britannica inc .(2562). **encyclopedia Britannica of philosophy**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม2562 จาก https://www.britannica.com/topic/philosophy